

Fecr Yayınları: 567

TEFSİR İLMİ AÇISINDAN SİBEVEYH'İN *EL-KİTÂBİ*

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Eylül 2022

ISBN: 978-625-8304-14-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TEFSİR İLMİ AÇISINDAN
SİBEVEYH'İN
EL-KİTÂB'I

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

Ankara 2022

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

1977 yılında Çankırı ili Şabanözü ilçesinde doğdu. 1994 yılında Ankara-Çubuk İmam Hatip Lisesinden, 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Gazi Üniversitesinde Tefsir alanında Yüksek Lisans eğitimini (2006), Ankara Üniversitesinde ise yine Tefsir alanında Doktora eğitimini (2013) tamamladı. 2001 yılında Rize-İkizdere ilçesinde İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2005 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri İhtisas Eğitim Merkezinde ihtisas eğitimini tamamladı. 2005-2007 yıllarında vaiz olarak, 2007-2012 yıllarında ise Kastamonu Eğitim Merkezinde eğitim görevlisi olarak görev yaptı. 2012 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu Uzman Yardımcılığı görevine başladı. 2015 yılından itibaren ise Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuğu vardır. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	9
ÖN SÖZ-----	11
GİRİŞ-----	13
1. Konu ve Önemine Dair -----	13
2. Yöntem ve Kaynaklar Üzerine -----	15
3. Sibeveyh'in Hayatı, İlmi Kişiliği ve <i>el-Kitâb</i> 'ın Önemi - 19	
3.1. Sibeveyh'in Hayatı -----	19
3.2. Sibeveyh'in İlmi Kişiliği -----	22
3.3. <i>el-Kitâb</i> ve Önemi -----	25

BİRİNCİ BÖLÜM

EL-KİTÂB'DA AYETLERİN AÇIKLANMASINA İLİŞKİN YÖNTEMSSEL UYGULAMALAR

1. <i>el-Kitâb</i> 'da İstişhad -----	31
1.1. Arapların Günlük Diliyle İstişhad-----	32
1.2. Şiirle İstişhad-----	32
1.3. Hadislerle İstişhad-----	33
1.4. Ayetlerle İstişhad -----	35
2. Ayetlerle İstişhad Yöntemi-----	37
2.1. Doğrudan Kur'ân Ayetiyle Konuya Başlamak -----	37
2.2. Önce Kuralı Açıklayıp Sonra Ayetten Örnek Vermek38	
2.3. Örnek Olarak Verdiği Ayeti Başka Ayetlerle Desteklemek -----	40
2.4. Aynı Konuda İki Farklı Kullanım Varsa Her İki Kullanıma da Ayetten Örnek Vermek-----	41
2.5. Ayetle Birlikte Başka Alanlardan da Örnek Vermek - 42	
3. Ayetlere İlişkin Yorumları -----	44

3.1. Ayetlerde Yer Alan Kelimelerin Dil Yönünden Tahlillerini Yapmak -----	44
3.2. Ayetlerde Yer Alan Harf ve Kelimelerin Anlamalarını Vermek -----	46
3.3. Ayetlerde Yer Alan Haziflerin Takdirleriyle İlgili İzahlarda Bulunmak -----	48
3.4. Ayetlerin Nasıl Anlaşılacağına Dair İzahlara Yapmak	53
3.5. Müfessirlerden Nakilde Bulunmak -----	55

İKİNCİ BÖLÜM

ULÛMÜ'L-KUR'ÂN AÇISINDAN *EL-KİTÂB*

1. Ulûmü'l-Kur'ân'a Dair-----	59
2. İrâbü'l-Kur'ân Açısından <i>el-Kitâb</i> -----	61
3. Hurûf-u Mukattaa ile İlgili Görüşleri -----	67
4. Sure İsimleri -----	70
5. Garîbü'l-Kur'ân -----	72
6. Aksâmü'l-Kur'ân -----	76
7. Ayet Sonları/Fâsıla Konusu-----	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEFSİR KAYNAĞI OLARAK *EL-KİTÂB*

1. Tefsir Tarihine Kısa Bir Bakış -----	83
2. <i>el-Kitâb</i> 'in Tefsirlere Kaynaklık Etmesi -----	91
2.1. Ahfeş el-Evsat. Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade (ö. 215/830 [?]) -----	92
2.2. Ferrâ. Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh (ö. 207/822)-----	93
2.3. Zeccâc. Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl (ö. 311/923)-----	95

2.4. Zemaşerî. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (ö. 538/1144)-----	97
2.5. Nesefî. Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 710/1310) -----	100
2.6. Ebû Hayyân. Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. el-Endelüsî (ö. 745/1344) -----	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRAAT İLMİ AÇISINDAN *EL-KİTÂB*

1. Kıraat İlmine Dair-----	109
2. <i>el-Kitâb</i> ve Kıraat İlmi -----	111
3. <i>el-Kitâb</i> 'da Yer Alan Ayetlerin Kıraat Açısından Tahlili--	115
3.1. Harflerin Okunuşu, Mahreç ve Sıfatları Hakkında Bilgiler Vermek-----	116
3.2. Ayetlerde Yer Alan Kıraat Farklılıklarına İşaret Etmek	120
3.3. Ayetlerin Farklı Kıraatleriyle İstişhad Etmek -----	123
3.4. Farklı Olan Kıraatlerin Niçin Öyle Okunduğunu İzah Etmek-----	126
3.5. Kıraat Farklılıklarıyla İlgili Tercihde Bulunmak----	127
SONUÇ-----	131
KAYNAKÇA -----	137
DİZİN-----	147

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
b. : Bin/İbn
bk. : Bakınız
b.y. : Basım yeri yok
çev. : Çeviren
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
ed. : Editör
H. : Hicrî
Hz. : Hazreti
krş. : Karşılaştırınız
ö. : Ölüm tarihi
s.a.v. : Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ts. : Tarihsiz
vb. : ve benzerleri
vd. : ve diğerleri
y.y. : Yayıncı yok

ÖN SÖZ

Yüce Allah insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberler vasıtasıyla insanlara emir ve yasaklarını bildirmiş, peygamberlere gönderdiği vahiylerle kulluk sorumluluklarını insanlara öğretmiştir. Hz. Âdem'le başlayan peygamberlik müessesesi Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur. Son ilahi kitap olarak ise Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerîm indirilmiştir.

Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara tebliğ eden, aynı zamanda açıklayan ve öğreten peygamberlere indirilen vahiyler, vahye muhatap olan toplumların diliyle indirilmiştir. İlahi vahyin anlaşılabilir ve yaşanabilir olması adına bu son derece önemlidir. Bu bağlamda olmak üzere, son ilahi kitap olan Kur'ân-ı Kerîm de ilk muhataplarının dili olan Arapça ile indirilmiştir. Herhangi bir metnin okunup anlaşılabilmesi için o metnin dilinin iyi bir şekilde bilinmesi gerektiği malumdur. Edebi bir mucize olan Kur'ân'ın doğru bir şekilde okunup anlaşılabilmesi için de onun dili olan Arapçanın, harf ve ses bilgisiyle, kelime ve cümle yapılarıyla, kısaca sarf, nahiv ve belagat gibi ilimleriyle en iyi şekilde bilinmesine ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında, Kur'ân'ın manalarını ortaya çıkarmayı hedefleyen tefsir ilmi için diğer ilimler yanında Arapça bilgisinin de vazgeçilmez olduğu görülmektedir.

H. 180 yılında vefat eden Sibeveyh'in *el-Kitâb* isimli eseri Arap dili grameri üzerine telif edilmiş günümüze ulaşan ilk eser olması yanında muhtevasında yer alan pek çok özellik nedeniyle de en önemli eserlerden biri olarak

kabul görmüştür. Konuları ele alırken Arapların günlük kullanımlarından ve şiirlerden örnekler veren Sîbeveyh'in delillendirmede kullandığı en önemli kaynaklarından biri de Kur'ân ayetleri olmuştur. Bu bağlamda, ele aldığı dil kuralına ayetlerden deliller getiren Sîbeveyh zaman zaman ayetlerin manalarına dair açıklamalar da yapmış, ayetlerde yer alan harfler ve kelimeler hakkında tahlillerde bulunmuştur. Ayrıca, ayetlerin i'râb özellikleri ve farklı okunuşları hakkında da bilgiler içeren *el-Kitâb*, Arap dili üzerine yazılmış bir eser olarak tefsir ilmi açısından da önemli oranda bilgi ve nakiller içermektedir.

Başta Arap dili üzerine yazılmış eserler olmak üzere, kendinden sonra telif edilmiş olan pek çok tefsir eserine de kaynaklık etmiş olan *el-Kitâb*, özellikle ayetlerin dilbilimsel yönden incelemeye tabi tutulduğu filolojik tefsirler yanında, önde gelen birçok tefsir eseri için de başlıca müracaat kaynaklarından olmuştur. Bütün bu özellikler, *el-Kitâb*'ın tefsir ilmi açısından önemini ortaya koyacak bir çalışmanın gerekli olduğunu bize düşündürmüştür. Arap dili grameri üzerine yazılmış önemli bir kaynak olarak bugüne kadar pek çok farklı yönden çalışmaya konu edilmiş olan *el-Kitâb*'ın tefsir ilmi açısından ifade ettiği değerini müstakil bir çalışmayla ortaya konulmasının önemli olduğu düşüncesiyle bu kitap hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın ilim mirasımıza küçük de olsa bir katkı sunması temennisiyle...

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

Ankara 2022